

سر پر پر پر پر

www.ketab.ir

☐ الهیات فلسفی

موضوع:

فلسفه اسلامی: ۱۱۳ (فلسفه و عرفان: ۲۱۷)

گروه مخاطب:

- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۱۲۵

مسلسل انتشار (چاپ اول و ن چاپ): ۵۴۱۵

محمد رضایی، محمد، ۱۳۳۹ -

الهیات فلسفی: با مقدمه علامه محقق حضرت آیه الله سبحانی / محمد محمد رضایی - [ویراست ۲]. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۱.

[۴۶۴] ص - - (مؤسسه بوستان کتاب: ۲۱۲۵) (فلسفه و عرفان: ۲۱۷، فلسفه اسلامی: ۱۱۳)

ISBN 978-964-09-1214-0 - ۱۰۰۰۰ تومان

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Dr. Mohammad Mohammadrezaei. Philosophical Theology

ص. ع. به انگلیسی:

کتابنامه: ص. [۴۲۳] - ۴۳۵: همچنین به صورت زیر نویس.

نمایه.

۱. کلام فلسفی. ۲. خداشناسی - مطالعات تطبیقی. ۳. خدا - صفات. ۴. برهان. الف. سبحانی، جعفر، ۱۳۰۸ -
مقدمه نویسی. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان.

۱۸۹/۱

BBR ۵۵ / ۷ م ۳

شماره کتاب شناسی ملی: ۲۸۷۵۲۸۱

۱۳۹۱

الهیات فلسفی

با مقدمه علامه محقق حضرت آیه الله سبحانی

دکتر محمد محمدرضایی

بوستان کتاب
۱۳۹۱

فهرست مطالب

۱۷	مقدمه حضرت آیه الله العظمی سبجانی
۲۰	مقدمه ویراست دوم
۲۱	مقدمه

بخش اول:

رویکردهای گوناگون به دین

۲۷	مقدمه
۳۴	فصل اول: رویکردهای دین پژوهی رایج در غرب
۳۴	۱. رویکرد مردم شناسختی به دین
۳۶	۲. رویکرد پوزیتیویستی و طبیعت گرایانه به دین
۴۱	نقد و بررسی
۴۲	۳. رویکرد اخلاقی به دین
۴۴	نقد و بررسی
۴۵	۴. رویکرد جامعه شناسختی به دین
۴۸	نقد و بررسی
۴۹	۵. رویکرد پراگماتیستی به دین

۵۲	نقد و بررسی
۵۲	۶. رویکرد پدیدارشناختی به دین
۵۶	نقد و بررسی
۵۷	۷. رویکرد تحلیلی به دین
۶۳	نقد و بررسی
۶۴	فصل دوم: رویکردهای متفاوت دین پژوهی در اسلام
۶۴	۱. رویکرد اهل حدیث در دین شناسی
۶۶	نقد و بررسی
۶۷	۲. رویکرد معتزله در دین پژوهی
۶۸	نقد و بررسی
۶۹	۳. رویکرد اشاعره در دین پژوهی
۷۱	۴. رویکرد شیعه به دین پژوهی
۷۴	آفات دین پژوهی

بخش دوم:

مبانی قرائت‌های گوناگون از قرآن

۷۹	مقدمه
۸۱	فصل اول: مبانی قرائت‌ها
۸۱	۱. مراتب طولی و عرضی فهم قرآن
۸۲	مثال اول
۸۳	مثال دوم
۸۵	۲. مبانی هرمنوتیکی فهم قرآن
۸۵	۱. دیدگاه شلایر ماخر

۸۵	۲. دیدگاه هایدگر و گادامر
۸۷	نقد و بررسی
۸۹	۳. مبنای زبانی قرائت‌های گوناگون از قرآن
۹۳	نقد و بررسی
۹۵	۴. مبنای تجربی قرائت‌های گوناگون از قرآن
۹۹	اشکالات
۱۰۱	۵. مبنای تکامل معرفت دینی قرائت‌های مختلف
۱۰۳	انتقادات
۱۰۶	فصل دوم: روش منبع تفسیر و فهم قرآن
۱۰۷	منابع تفسیر قرآن
۱۰۷	۱. قرآن کریم
۱۰۸	۲. سنت معصومان (علیهم‌السلام)
۱۰۹	۳. عقل برهانی

بخش سوم: صفات خدا

۱۱۳	فصل اول: امکان شناخت صفات خدا
۱۱۳	۱. دیدگاه اهل تعطیل
۱۱۴	نقد و بررسی
۱۱۵	۲. دیدگاه اهل تشبیه
۱۱۶	نقد و بررسی
۱۱۸	۳. دیدگاه بین تشبیه و تعطیل
۱۱۸	دلایل این دیدگاه
۱۲۳	فصل دوم: راه‌های شناخت صفات خدا

۱۲۳	۱. راه عقلی.....
۱۲۹	۲. سیر در آفاق و انفس.....
۱۳۰	۳. مراجعه به قرآن و روایات معتبر.....
۱۳۱	۴. راه کشف و شهود.....
۱۳۲	توقیفی بودن اسما و صفات الهی.....
۱۳۴	فصل سوم: انواع صفات خدا.....
۱۳۴	۱. صفات ثبوتی و سلبی.....
۱۳۵	۲. تعداد صفات ثبوتی و سلبی.....
۱۳۶	۳. صفات ذاتی و فسی.....
۱۳۷	۴. صفات نفسی و اضافی.....
۱۳۷	۵. صفات ثبوتی ذاتی.....
۱۳۷	۱. علم الهی.....
۱۳۸	مراتب علم خدا.....
۱۳۹	۱. علم خدا به ذات خود.....
۱۳۹	۲. علم خدا به موجودات قبل از آفرینش آنها.....
۱۴۱	۳. علم خدا به موجودات بعد از آفرینش آنها.....
۱۴۲	قرآن کریم و علم الهی.....
۱۴۴	علم خدا از نگاه روایات.....
۱۴۴	۲. قدرت الهی.....
۱۴۶	دلایل قدرت الهی.....
۱۴۷	عمومیت قدرت خدا.....
۱۴۹	۳. حیات الهی.....
۱۵۰	حیات در مخلوقات.....

۱۵۱	استدلال بر «حق» بودن خدا
۱۵۳	توصیف قرآن و روایات از حیات الهی
۱۵۴	۴. خدا بینا و شنواست
۱۵۴	۵. اراده الهی

بخش چهارم: وجود خدا

۱۶۱	مقدمه
۱۶۴	۱. دیدگاه استاد مطهری
۱۶۶	۲. دیدگاه توماس آکویناس
۱۶۶	۳. دیدگاه کانت
۱۶۷	۴. دیدگاه دیگر
۱۶۹	فصل اول: برهان امکان و وجوب
۱۶۹	۱. تقریر فارابی
۱۷۰	۲. تقریر ابن سینا
۱۷۲	۳. مقدمات برهان
۱۷۲	الف) بررسی مفاهیم امکان و وجوب
۱۷۶	ب) اصل علیت
۱۷۹	۱. بدیهی بودن اصل علیت
۱۸۱	۲. مفاد اصل علیت
۱۸۳	۳. تقسیمات علت
۱۸۳	الف) علت فاعلی، مادی، صوری و غایی
۱۸۵	ب) علت تامه و ناقصه
۱۸۵	ج) علت بسیط و مرکب

۱۸۶	 (د) علت قریب و بعید
۱۸۶	 ۴. رابطه علی و معلولی، یا اصل سنخیت
۱۸۸	 ۵. رابطه ضروری
۱۹۸	 (ج) امتناع دور و تسلسل در علل فاعلی
۱۹۸	 الف) دور و امتناع آن
۱۹۹	 ب) تسلسل در علل و امتناع آن
۲۰۰	 ۱. برهان فقر وجودی
۲۰۰	 ۲. برهان اسدّ و اخصر
۲۰۲	 ۳. برهان اسدّ
۲۰۴	 اشکالات
۲۰۷	 ۴. تفسیر نادرست از برهان امکان و وجود
۲۰۸	 تقریر توماس آکویناس از برهان وجوب و امکان
۲۱۴	 فصل دوم: برهان صدیقین و وجودی
۲۱۵	 ۱. برهان صدیقین
۲۱۵	 الف) برهان صدیقین از نظر ابن سینا
۲۱۷	 ب) برهان صدیقین از نظر شیخ اشراق
۲۱۹	 ج) برهان صدیقین از نظر صدر المتألهین (ملاصدرا)
۲۲۰	 تقریر برهان صدیقین
۲۲۲	 د) برهان صدیقین از نظر حاج ملاهادی سبزواری
۲۲۲	 ۱. تقریر برهان صدیقین در تعلیقہ اسفار
۲۲۳	 ۲. تقریر برهان صدیقین در شرح منظومه
۲۲۴	 الف) بیان استدلال از راه برهان خلف
۲۲۵	 ب) بیان استدلال از طریق برهان مستقیم

۲۲۵	ه) برهان صدیقین از نظر علامه طباطبائی
۲۲۷	و) برهان صدیقین از نظر محقق اصفهانی
۲۲۸	۲. برهان وجودی از نظر فیلسوفان مغرب زمین
۲۲۸	الف) برهان وجودی آنسلم
۲۳۱	انتقاد گونیلو
۲۳۲	انتقاد توماس آکویناس
۲۳۲	ب) تدوین دکارت از برهان وجود شناختی
۲۳۳	ج) برهان وجود شناختی از دیدگاه کانت
۲۳۳	نقادی کانت بر برهان وجود شناختی
۲۳۵	انتقاد جان هاسپر از برهان وجود شناختی
۲۳۶	انتقاد برتراند راسل
۲۳۷	د) برهان وجود شناختی از دیدگاه هارستون مالکولم
۲۳۸	ه) تقریر آلون پلاتینگا از برهان وجود شناختی
۲۳۸	۳. مقایسه بین برهان صدیقین فلاسفه اسلامی و وجود شناختی فلاسفه غرب
۲۴۱	فصل سوم: برهان تجربه دینی
۲۴۱	تعریف تجربه دینی
۲۴۲	نمونه‌هایی از تجربه دینی
۲۴۳	برهان تجربه دینی از دیدگاه براد
۲۴۵	انتقاد به تجربه دینی
۲۴۵	۱. شکاکیت در باب تجربه دینی
۲۴۶	تجربه عرفانی، راه شناخت
۲۴۷	انتقاد به حقیقت تجربه‌های عرفانی در جایگاه منبع شناخت
۲۵۱	دیدگاه قرآن و روایات در باب تجربه دینی و عرفانی به صورت راه شناخت

۲۵۳	۲. تبیین‌های روانی و طبیعت‌گرایانه تجربه دینی
۲۵۶	فصل چهارم: برهان اخلاقی
۲۵۶	۱. مقدمه
۲۵۷	۲. تقریرهای مختلف استدلال اخلاقی از دیدگاه متفکران غربی
۲۶۴	۳. اشکال‌های استدلال اخلاقی
۲۶۷	۴. نتیجه‌گیری
۲۶۸	۵. استدلال اخلاقی امام خمینی
۲۶۸	الف) استدلال اخلاقی بر وجود خدا
۲۶۹	ب) استدلال اخلاقی بر وجود معاد
۲۶۹	۶. مقایسه
۲۷۳	فصل پنجم: برهان حرکت
۲۷۳	دیدگاه فیلسوفان مغرب زمین
۲۷۳	۱. برهان حرکت از دیدگاه افلاطون
۲۷۴	۲. برهان حرکت از دیدگاه ارسطو
۲۷۶	منحرک نامتحرک
۲۷۸	۳. برهان حرکت از دیدگاه توماس آکویناس
۲۸۰	نقد آتین زیلسون
۲۸۵	۴. دیدگاه فیلسوفان اسلامی
۲۸۶	۱. برهان حرکت از دیدگاه صدر المتألهین
۲۸۷	۲. برهان حرکت از دیدگاه حاج ملاهادی سبزواری
۲۸۸	توضیح برهان حرکت
۲۸۹	حرکت در اعراض و جوهر
۲۹۴	فصل ششم: برهان نظم

۲۹۷	 ساختار مشترک برهان نظم
۲۹۸	 تعریف مفهوم نظم
۲۹۹	 ۱. برهان هدفمندی
۳۰۰	 ۲. برهان نظم از موارد جزئی
۳۰۳	 ۳. برهان هماهنگی در کل عالم
۳۰۵	 اشکال‌های برهان نظم
۳۰۵	 ۱. اشکال جان‌ها سپرز
۳۰۶	 ۲. اشکال‌های هیوم
۳۰۷	 پاسخ انتقادات
۳۱۳	 ۳. اشکال برخاسته از نظریه داروین
۳۱۶	 ۴. انتقادهای کانت به برهان نظم
۳۱۹	 فصل هفتم: برهان معجزه
۳۱۹	 طرح مسئله
۳۲۰	 مقدمه
۳۲۱	 دیدگاه استاد مطهری در باب برهان‌های اثبات وجود خدا
۳۲۳	 ۱. دیدگاه خواجه نصیر طوسی و علامه حلی
۳۲۷	 اعجاز قرآن
۳۲۹	 اشکال‌های بر معجزه
۳۳۶	 قرآن، دلیلی بر وجود خدا
۳۳۸	 دلایلی نقلی
۳۴۳	 دلیل عقلی
۳۴۵	 ۲. دیدگاه استاد جوادی آملی در باب برهان معجزه
۳۴۷	 نقد و بررسی

۳۵۳	۳. دیدگاه متکلمان و فیلسوفان در باب برهان معجزه
۳۵۶	نقد و بررسی
۳۵۷	نتیجه گیری
۳۵۹	فصل هشتم: برهان اجماع عام و مقایسه آن با برهان فطرت
۳۵۹	طرح مسئله
۳۶۰	مقدمه
۳۶۰	تقریرهای متفاوت برهان اجماع عام
۳۶۱	۱. روایت های زیست شناختی برهان اجماع عام
۳۶۴	نقد و بررسی
۳۶۵	۲. تقریر برهان ذوحیدر صاحب شکاکیت
۳۶۸	برهان فطرت از دیدگاه متکلمان اسلامی
۳۷۰	تقریرهای برهان فطرت
۳۷۱	دلیل فطری دانستن اعتقاد به خدا
۳۷۱	قرائت پیشنهادی از برهان فطرت
۳۷۷	مقایسه بین برهان اجماع عام و برهان فطرت
۳۷۸	نتیجه
۳۸۰	فصل نهم: برهان جهان شناختی بر اثبات وجود خدا از دیدگاه امام خمینی
۳۸۰	طرح مسئله
۳۸۱	طرح دیدگاه امام خمینی
۳۸۱	وجه نام گذاری «برهان جهان شناختی»
۳۸۳	۱. قرائت افلاطون
۳۸۴	۲. قرائت ارسطو
۳۸۵	۳. قرائت ملاصدرا از برهان حرکت

۳۸۶	۴. قرائت‌های توماس آکویناس
۳۸۶	۵. قرائت دکارت
۳۸۷	۶. قرائت جان لاک
۳۸۷	قرائت‌های امام خمینی
۳۸۸	۱. برهان امکان
۳۸۹	۲. برهان امتن قرآنی
۳۹۱	۳. برهان حرکت
۳۹۱	الف) مطلق حرکت
۳۹۲	ب) حرکت نسبی به کمال مطلق
۳۹۳	برهان
۳۹۳	نقد و بررسی
۳۹۳	۱. اصل علیت
۳۹۵	نقد و بررسی
۳۹۷	۲. مفاد اصل علیت
۳۹۷	نقد و بررسی
۳۹۸	۳. تسلسل علل تا بی‌نهایت
۳۹۹	نقد و بررسی
۴۰۲	نتیجه

بخش پنجم:

وجود خدا و مسئله شر

۴۰۵	طرح مسئله
۴۰۵	مقدمه

۴۰۷	تعریف شر
۴۰۷	تعریف‌های مفهومی
۴۰۸	۱. مساویت خیر با وجود و شر با عدم
۴۰۸	۲. خیر به معنای وجود مطلوب
۴۰۸	۳. خیر و شر مساوی با تصور شادی یا اندوه
۴۰۹	۴. خیر به معنای اراده نیک
۴۰۹	۵. خیر، مساوی با قدرت و شر، مساوی با ضعف
۴۱۰	۶. خیر به معنای لذت و شر به معنای درد و الم
۴۱۰	تعریف‌های مصداقی
۴۱۱	نظریه پیشنهادی درباره مفهوم شر
۴۱۲	ناسازگاری وجود خدا با شر
۴۱۳	نقد و بررسی
۴۲۱	نتیجه‌گیری
۴۲۳	کتاب‌نامه
۴۳۷	واژه‌نامه فارسی - انگلیسی

نمایه

۴۴۷	آیات
۴۴۹	روایات
۴۵۱	اعلام

مقدمه حضرت آیه الله العظمی سبجانی

دین و گرایش به ماورای طبیعت، در انسان، ریشه فطری و نهادی دارد. کشش انسان به جهان برتر، حس چهارمی است که در آفرینش ما نهاده شده است و در حقیقت، دین، ندایی است که انسان آن را از درون می شنود و دگرگونی های زندگی و اوضاع جغرافیایی و اقتصادی و پدیده های نظامات و تشکلهای مختلف سیاسی در آن مؤثر نمی باشد، زیرا دین با آفرینش انسان عجین شده و تا انسان، انسان است این گرایش با او همراه می باشد.

در هر انسانی میل به خوبی ها و انزجار از بدی ها، نهادی است و در تمام قاره هایی که بشر در آن زندگی می کند، اصل امانت داری به صورت یک خصلت پسندیده و خیانت در امانت به صورت یک خصلت نکوهیده پذیرفته شده است و در این گرایش، جز خلقت انسان چیز دیگری مؤثر نبوده است و دین و همه این نوع گرایش ها، از یک نقطه به نام «فطرت» سرچشمه می گیرد.

ولی در فرهنگ غرب، گرایش به دین به صورت یک پدیده اجتماعی مطرح است و مانند دیگر پدیده ها، اندیشه ها، آداب و رسوم که سابقه ای در حیات انسان نداشته و به خاطر علت و یا عللی پدید آمده اند، با این پیش فرض به دنبال علل پیدایش آن می روند و در کژراهه هایی گمراه می شوند.

گاهی آن را مربوط به وضع طفولیت انسان نخست دانسته که در دوران کودکی،

سرپرستی به نام پدر و مادر بر سرش سایه می‌افکنده و پس از بزرگ شدن، انس به موجود برتر، اندیشه خدا را در ذهن او پدید آورده که جایگزین پدر و مادر گشته است.

گروهی این نوع تحلیل‌ها را بی‌پایه تلقی کرده، ولی پیدایش دین را مولود اوضاع اقتصادی دانسته‌اند، گویا رژیم سرمایه‌داری، این اندیشه را پدید آورده تا از این طریق فشار، خود را بر رنجبران تحمیل کند.

لنین می‌گوید: «مذهب یکی از فرم‌های فشار روحی بر طبقه رنجبر است که دائماً برای دیگری خنثی می‌کشد و محرومیت می‌برد».

برخی گام از این خرابی‌نهاد، آن را مولود جهل به علل حوادث دانسته‌اند، بدین معنا که چون علل پدیده‌ها، طبیعتی روشن نبود، خدا جایگزین علل پدیده‌ها گردید. این نوع تحلیل‌ها معلول پیش‌فرض است که دین را یک پدیده اجتماعی می‌داند که باید برای آن علتی نظیر خود آن جست‌وجو کرد.

اما اگر آنان این پیش‌فرض را کنار نهاده و تاریخی‌جهه دین را بررسی می‌کردند، مسلماً از این تحلیل‌ها و رویکردهای بی‌اساس دست‌بر می‌داشتند و آن را حس چهارمی برای بشر در کنار سه حس دیگر (حس نیکی، حس زیبایی، حس علمی) تلقی می‌کردند، ولی «چون ندیدند حقیقت، ره افسانه زدند».

خوش‌بختانه پیشرفت علوم، حس مذهبی را در کنار سه حس دیگر کشف نموده که علت آن فطرت و خلقت انسان است.

کتابی که اکنون پیش روی خود دارید با کنجکاوی دقیق و با صبر و استقامتی که در شأن یک پژوهش‌گر واقع‌گراست، کلیه رویکردهای مختلف را مورد بررسی قرار داده و توانسته است نظریه علمی و تحقیقی را به خوانندگان گرامی تقدیم دارد.

او علاوه بر پیمودن این راه، ادله و براهین خداشناسی را مورد بررسی قرار داده و

توانسته است قسمت اعظم آن‌ها را نقادی کند و آنچه را که صحیح و استوار است بپذیرد.

ما این اثر شیوا و ارزشمند را به مؤلف گرامی، جناب آقای دکتر محمد محمدرضایی تبریک گفته، توفیقات معظم‌له را از خدای بزرگ خواهانیم.

از اساتید معارف و همه پژوهشگران دینی انتظار می‌رود که در رویکردهای خود به دین، از این شیوه پیروی نمایند و از شیوه‌های غربی که بر اساس پیش‌فرض‌های ثابت نشده استوار است، پرهیزند.

درست است که انقلاب، قید و بند را از قلم‌ها و فکرها برداشت و درهای کشور را بر روی افکار و اندیشه‌های غربی گشود، ولی این فضای باز نباید مایه انحراف و باورسوزی شود که در هیچ‌جا، جهان چیزی گران‌بهارتر از «ایمان» و «اعتقاد صحیح» یافت نمی‌شود.

جعفر سبحانی

قم - مؤسسه امام صادق (ع)

۱۳۸۳/۳/۲۱

مقدمه ویراست دوم

امروزه، بحث‌های مقایسه‌ای و تطبیقی بین تفکر و اعتقادات اسلامی، از یک سو و نظریات متکلمان و فیلسوفان جهان غرب از سوی دیگر، مورد اقبال محافل علمی دانشگاهی و حوزوی قرار گرفته است.

این کتاب که بخش عمده آن در باب خداشناسی و براهین اثبات وجود است، به شیوه مقایسه‌ای، آرای متکلمان و فیلسوفان اسلامی را با متفکران مغرب زمین، مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است، تا از این رهگذر، حقانیت تفکر اسلامی هر چه بیشتر عیان گردد.

در ویراست دوم، برهان معجزه، برهان اجماع عام و مقایسه آن با برهان فطرت، برهان جهان شناختی از دیدگاه امام خمینی؛ و نیز وجود خدا و مسئله شر، در چهار فصل اضافه گردیده است. امید است که خداوند متعال، توفیق آشنایی هر چه بیشتر با حکمت و معرفت الهی را به همه ما عنایت بفرماید.

در پایان، از همه اندیشمندان این حوزه، استدعا دارم که ما را از پیشنهادهای اصلاحی خود، بی نصیب نفرمایند.

ما توفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه أنیب

محمد محمد رضایی

عضو هیأت علمی گروه فلسفه دانشگاه تهران (پروفسور)

بیست و هفتم آذرماه ۱۳۹۰